

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ

İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Journal of the Faculty of Divinity of Çukurova University

Cilt / Volume: 25 • Sayı / Issue: 1 • Haziran / June 2025 • 330-346

e-ISSN: 2564-6427 • DOI: cuilah.1634560

ELMALILI MUHAMMED HAMDİ YAZIR'IN TEFSİRİNDE ŞEHİDLİK KONUSUNA YAKLAŞIMI

Elmalılı Hamdi Yazır's Perspective on the Concept of Martyrdom and His Qur'anic Interpretations

Dr. Orhan Sarı

sariorhan@hotmail.de

<https://orcid.org/0000-0002-6097-7783>

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/ Received: 06.02.2025

Kabul Tarihi/Accepted: 26.06.2025

Yayın Tarihi/Published: 30.06.2025

İntihal Taraması/Plagiarism Detection: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Orhan Sarı)

Telif/Copyright: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi/Published by Çukurova University Faculty of Divinity, 01380, Adana, Türkiye. Tüm Hakları saklıdır / All rights reserved.

ELMALILI MUHAMMED HAMDİ YAZIR'IN TEFSİRİNDE ŞEHİTLİK KONUSUNA YAKLAŞIMI

Elmalılı Hamdi Yazır's Perspective on the Concept of Martyrdom and His Qur'anic Interpretations

Öz

İslam'da şehitlik, Allah yolunda hayatını kaybedenlerin kazandığı yüksek bir mertebedir. Şehit, kelime olarak "tanık" anlamına gelir ve Allah'a inanç uğruna canını feda eden kişiyi ifade eder. Şehitlik, genellikle savaşla ilişkilendirilse de sadece savaşta ölenlerle sınırlı değildir; doğru yolda yaşamaya devam eden, iman ve teslimiyetini koruyan kişiler de şehit sayılabilir. Elmalılı Hamdi Yazır'ın tefsirinde şehitlik kavramı, sadece savaşta ölenlerle sınırlı kalmayıp iman, sabır ve Allah'a bağlılıkla sürdürülen bir hayatın ödülü olarak ele alınır. Bu çalışmanın amacı, Elmalılı'nın şehitliğe dair yorumlarını incelemek, diğer İslam âlimlerinin görüşleriyle karşılaştırarak İslam düşüncesinde şehitlik anlayışının nasıl şekillendiğini ortaya koymaktır. Böylece hem dini hem de toplumsal boyutlarıyla şehitlik kavramının yorum farklılıkları analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'an, Şehitlik, Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili.

Abstract

In Islamic thought, martyrdom is regarded as a high rank achieved by those who sacrifice their lives for the sake of Allah. The term "shahid" means "witness" and refers to individuals who give their lives for the sake of belief in Allah. Although martyrdom is commonly associated with battle, it is not limited to those who die in war; it may also encompass individuals who persevere in faith, righteousness, and submission throughout their lives. In Elmalılı Hamdi Yazır's commentary, the concept of martyrdom is not limited to those who died in war but is considered as the reward of a life lived with faith, patience and devotion to Allah. The aim of this study is to examine Elmalılı's interpretation of martyrdom and to compare it with the views of other Islamic scholars to reveal how the understanding of martyrdom is shaped in Islamic thought. Thus, it seeks to analyse the religious and social dimensions of martyrdom and highlight the variations in its interpretation across different scholarly perspectives.

Keywords: Tafsir, Qur'an, Martyrdom, Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili.

GİRİŞ

İslam düşüncesinde şehitlik, iman, fedakârlık ve âhiret inancı ile iç içe geçmiş kutsal bir kavram olup hem bireysel hem de toplumsal düzeyde derin anlamlar taşır. Kur'an ve hadislerde şehitlik, Allah yolunda canını feda eden müminlerin, kalıcı ve sonsuz bir ödülle mükafatlandırılacağı bir durum olarak ortaya çıkar. İslam'ın temel inançlarından biri olan âhiret inancı ile şehitlik arasında sıkı bir bağ vardır. Şehitlik, yalnızca savaşla sınırlı bir olgu olarak değerlendirilmez; Allah yolunda, insan hakları, adalet ve hak mücadelesi için canını feda eden her mümin için geçerlidir. Esas olan, dünyasal çıkarlar gözetmeden hareket etmek ve niyetin yalnızca Allah'ın rızasını kazanmak doğrultusunda olmasıdır. Şehitlik, sadece fiziksel savaşla değil, manevi ve ahlaki mücadelelerle de ilgilidir. Adaletin savunulması, hakkın korunması ve zulme karşı durulması gibi değerler şehitlikte yüceltilir.

Şehitlik, ahlâkî ve manevi erdemler bütünü olarak da ele alınır. İslam'da şehit olmak, Allah'a ve O'nun emirlerine mutlak teslimiyeti, sabrı, cesareti ve adaletin savunulmasını simgeler. Kur'an'da şehitlik, âhirette büyük ödüllerle karşılık bulacak bir mertebe olarak övülür. Misal olarak, Allah yolunda öldürülenlerin ölü olarak kabul edilmeyeceği, aksine onların canlı oldukları belirtilir. Bu, şehitlerin dünyevî yaşamlarının ötesinde manevi bir diriliğe kavuşacakları anlamına gelir. Şehitlerin bu yüce durumu, sadece cesaret ve imanlarını değil, aynı zamanda toplumlar için de bir örnek teşkil eder. Zira şehitlik yalnızca kişisel bir erdemın göstergesi değil, toplumsal adaletin sağlanması için bir çağrıdır.

Kur'an âyetlerinin yanı sıra hadislerde de şehitlik konusu önemli bir yer tutmaktadır. Hz. Peygamber şehitliği, sadece savaşta ölenlerle sınırlamadan, Allah yolunda ölenlerin en yüce derecelere varacağını ve özellikle niyetin belirleyeceğini şu ifadelerle belirtir: "Allah'tan samimi bir şekilde şehit olmayı dileyen bir kişi, şayet yatağında ölse bile, Allah ona şehitlik payesini verir."¹ Diğer bir hadisinde, "Güvenilir ve doğru sözlü olan Müslüman bir tüccar, kıyamet gününde şehitlerin yanında yer alacaktır."² buyurarak, şehitlerin âhiretteki üstün statülerini vurgulamıştır.

1. ELMALILI MUHAMMED HAMDİ YAZIR'IN HAYATI VE ESERLERİ

Antalya'nın Elmalı ilçesinde 1878 yılında dünyaya gelmiş olan Elmalılı Hamdi Yazır, 1942 yılında İstanbul'da vefat etmiştir. Başta tefsiri olmak üzere diğer eserleriyle de İslâm düşüncesine ve önemli katkılarda bulunmuştur. Eğitim hayatına Elmalı'da başlamış, ardından İstanbul'a giderek medrese eğitimi almıştır. Tanzimat ve Meşrutiyet dönemi fikrî atmosferinden etkilenerek hem Batı'dan hem de İslâm dünyasından gelen çeşitli düşünceleri incelemiş, dînî ve sosyal meseleleri derinlemesine araştırmıştır. Birçok alanda eserler veren Yazır, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nde çeşitli resmî görevlerde de bulunmuştur.³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili* eserinin yanı sıra *İrşâdü'l-ahlâf fi ahkâmî'l-evkâf*, Hz. Muhammed'in Dini İslâm, Metâlib ve Mezâhib, İstintâcî ve İstikrâî Mantık gibi eserler de kaleme almıştır.⁴

1.1. Elmalılı Hamdi Yazır ve Hak Dini Kur'an Dili

Diyanet İşleri'nin tahsisatı yazılan "*Hak Dini Kur'an Dili*" adlı tefsir, Elmalılı Hamdi Yazır'ın ilahiyat alanındaki en kapsamlı ve önemli eseridir. 1926 yılında yazılmaya başlanan bu eser, tam olarak 12 yıl süren bir çalışmanın ardından 1938 yılında tamamlanmıştır. 1935 ile 1938 yılları arasında İstanbul'da dokuz cilt halinde yayımlanan eserin toplamda on bin adetlik bir baskısı

¹ Müslim, İmâre, 157.

² Tirmîzî, büyü, 4; İbn Mâce, Ticârât, 1; Dârimî, Büyü, 8.

³ Mesut Okumuş, "Büyük Kur'an Mütfeekkiri Elmalılı M. Hamdi Yazır", *Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın Hayatı İlmî Kişiliği ve Eserleri* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017), 7-30.

⁴ Yusuf Şevki Yavuz, "Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır", *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/62.

yapılmış, bunlardan iki bin adedi yazara verilmiş, geri kalan kısmı ise ücretsiz olarak halkla paylaşılmıştır.⁵

Tefsirin yazım süreciyle ilgili takip edilecek kurallar, Diyanet İşleri Başkanlığı ile Elmalılı Hamdi Yazır arasında yapılmış olan bir protokolle belirlenmiştir. Kararlaştırılan kurallar, eserin içeriği ve metodolojisi hakkında yönlendirici esaslar sunmaktadır. Eserin tefsir bölümüne dair belirlenen esaslar şu şekildedir:

1. Âyetler arasındaki ilişkiler ve bağlantılar açıklanacaktır (münâsebât).
2. Âyetlerin ve sûrelerin nazil olma sebeplerini, yani o âyetlerin ve sûrelerin inmesine neden olan olayları anlatılacaktır (esbâb-ı nüzûl).
3. Kırâat-i Aşere' ye sâdık kalınacak, farklı kırâatlere yer verilmeyecektir.
4. Gerekli olduğunda, kelimelerin anlamları ve dil bilgisel açıklamaları yapılacaktır.
5. İtikâda taalluk eden meselelerde Ehl-i Sünnet mezhebine, amelî konularda ise Hanefî mezhebinin esaslarına uygun bir yaklaşım sergilenecek ve âyetlerin içerdiği hükümler detaylı olarak açıklanacaktır.
6. Batılı müelliflerin yanlış veya tahrîf edilmiş bilgilerinden sakınılacak ve bu konularda dikkat çekici notlar eklenerek açıklamalar yapılacaktır.
7. Eserin başında bir önsöz bulunacak, bu bölümde Kur'an'ın derinliklerine dair önemli meseleler konu olarak ele alınacaktır.⁶

Eserin adı, dönemin pozitivist ve materyalist düşüncelerine karşı bir duruş sergilemek amacıyla belirlenmiştir. Bu isimlendirme, İslâm'ın "Hak Din" olduğunu ve ibâdet dilinin Türkçeleştirilmesine karşı Arapçanın "Kur'an Dili" olarak kalmasının gerekliliğini vurgulamak için yapılmıştır. Müfessir Elmalılı mukaddime bölümünde "Türkçe Kur'an mı var behey şaşkın?" demek suretiyle Kur'an dilinin özellikle Arapça olduğunu vurgulamıştır.⁷ Türkçede karşılığını bulamadığı ve başka anlama geldiğini düşündüğü kelimeleri tefsirine havale edilmesi için aynen iktibas ettiğini belirtmiştir.⁸

Yazır eserinde bir sûrenin tefsîrine başlarken, ilk adım olarak o sûrenin çeşitli temel özellikleri hakkında bilgi vermektedir. Bu bilgiler genellikle sûrenin sebebi nüzûlü, toplam âyet sayısı, kelimelerin ve harflerin sayısı, ayrıca sûrenin Mekkî mi yoksa Medenî mi olduğu gibi hususları içerir. Bu başlangıç, sûrenin bağlamını anlamak için zemin hazırlar. Sonrasında, sûrenin her bir âyetinin metni yazılır ve âyetlerin anlamını açıklayan meâller sunulur. Bu aşamadan sonra, tefsir kısmına geçilerek âyetlerin derinlemesine yorumu yapılır ve açıklamalar sağlanır.⁹

Esere içerdiği bilimler açısından bakıldığında, fıkıhın tefsirin en belirgin ve güçlü alanı olduğu görülmektedir. Özellikle fikhî âyetlerin yorumlanmasında, genellikle Hanefî fıkıhına dayalı açıklamalar ön planda tutulmuştur. Kelâm ise tefsir alanında, fıkıh kadar geniş bir yer bulamamıştır. Ehl-i Sünnet inancı ana hatlarıyla ele alınmış olup, sünnî mezhepler arasındaki iç tartışmalara fazla girilmemiştir. Felsefe de tefsirin önemli bir parçası olmakla birlikte, bunun dışında tarih, doğaya ait bilimler (fizik, kimya, biyoloji, matematik) ve beşerî ilimler (psikoloji, sosyoloji) gibi alanlar da tefsir içinde ele alınan diğer önemli ilimlerdir.¹⁰

Birçok açıdan bilimsel makalelere, tezlere ve çeşitli ilmî çalışmalara konu olabilecek derinliğe sahip olan bu tefsir, şehitlik meselesi açısından da önemli bir yer tutmaktadır. Bu

⁵ Mustafa Bilgin, "Hak Dini Kur'an Dili", *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/153.

⁶ Mustafa Özel, "Elmalılı'nın Tefsir Metodolojisi", *Diyanet İlmî Dergi* 51/3 (2015), 34.

⁷ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1/15.

⁸ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1/17.

⁹ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2/146-151.

¹⁰ Bilgin, "Hak Dini Kur'an Dili", 17/153-162.

bağlamda, Elmalılı Hamdi Yazır'ın şehitlikle ilgili âyetlere yaklaşımı ele alınarak, onun şehitliğe dair geliştirdiği yorum ve perspektifler incelenecektir.

2. ŞEHİTLİĞİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ VE ŞEHİTLERLE İLGİLİ BAZI FIKHÎ MESELELER

Elmalılı Hamdi Yazır'ın şehitlikle ilgili âyetlere getirdiği yorumlara geçmeden önce, konunun daha iyi anlaşılabilmesi için şehitliğin kavramsal çerçevesini ortaya koymak daha faydalı olabilir. Şehitlik hem dini hem de toplumsal anlamda derin bir boyuta sahip olup, farklı İslâmî yorum ve anlayışlarda çeşitli açılımlara sahiptir. Bu kavramın doğru bir şekilde anlaşılması, Elmalılı'nın şehitlik konusundaki yaklaşımının daha kapsamlı bir biçimde değerlendirilebilmesine imkân sağlayabilir.

“Şehit” kelimesi, Arapça “ş-h-d” fiilinden türeyen bir isimdir. Çoğul şekli ise “şuhedâ”dır. Bu kelime, sözlük anlamı itibarıyla doğruyu ve gerçeği beyan eden, bir olayın yaşandığı anda orada bulunan, yaşanan olaya tanıklık eden veya gözlem yapan kişi anlamına gelir.¹¹ “ş-h-d” fiilinin ism-i fâili “şâhid”, mübâlağalı ism-i fâili ya da sıfatı müşebbehesi “şehit” mastarı da “şehâdet”tir. “Meşhed” aynı fiilin mimli mastarıdır. Hazır bulunma ya da şehîd olunan mekân anlamı ifade eder.¹²

Şehit kavramı Kur'an'da farklı fiil kiplerinde¹³ ve türevlerinde çeşitli şekillerde kullanılmaktadır. Bunlar arasında şâhid¹⁴, şâhidûn¹⁵, şuhûd¹⁶, şehit¹⁷, şehîdeyn¹⁸, eşhâd¹⁹, şühedâ²⁰, şehâdet²¹, meşhed²², ve meşhûd²³ biçimindeki türevleriyle beraber takrîben yüz atmış yerde, esmâ-i hüsnâ manası ile sadece şehit kavramı ise yaklaşık otuz beş geçmektedir²⁴

¹¹ Ebû Bekr Muhammed b. Hüseyin el-Ezdî İbn-i Dureyd, *Cemheretu el-Lüga*, thk. Remzi Münîr Ba'albakî (Beyrut: Dâru'l İlm lil Melâyîn, 1987).,

¹² Ebû Abdurrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî el-Basrî, “Kitâbu'l Ayn”, *Kitâbu'l Ayn*, thk. Mehdî el-Mahzûmî, vd. (Dâru Mektebetü el-Hilâl, ts.), 3/398.

¹³ Bkz. el-Bakara, 2/84, 185, 204, 282; Al-i İmrân, 3/18, 52, 64, 70, 81, 86; en-Nisâ, 4/6, 15, 166; el-Mâide, 5/111; el-En'âm, 6/19, 130, 150; el-A'râf, 7/37, 172; et-Tevbe, 9/107; Hûd, 11/54; Yûsuf, 12/26, 81; el-Kehf, 18/51; el-Enbiyâ, 21/61; el-Hac, 22/28; en-Nûr, 24/2, 8, 24; el-Furkân, 25/72; en-Neml, 27/32, 49; Yâsîn, 36/65; Fussilet, 41/20, 21, 22; ez-Zuhruf, 43/19, 86; el-Ahkâf, 46/10; el-Haşr, 59/11; el-Münâfikûn, 63/1; el-Mutaffifîn, 83/21.

¹⁴ Hûd, 11/17; Yûsuf, 12/26; el-Ahzâb, 33/45; el-Ahkâf, 46/10; el-Fetih, 48/8; el-Müzemmil, 73/15; el-Bürûc, 85/3.

¹⁵ Al-i İmrân, 3/53, 81; el-Mâide, 5/83, 113; et-Tevbe, 9/17; el-Enbiyâ, 21/56, 78; el-Kasas, 28/44; es-Sâffât, 37/150.

¹⁶ Yûnus, 10/61; el-Müddesir, 74/13; el-Bürûc, 85/7

¹⁷ Bakara, 2/143, 282; Al-i İmrân, 3/98; en-Nisâ, 4/33, 41, 72, 79, 159, 166; el-Mâide, 5/117; el-En'âm, 6/19; Yûnus, 10/29, 46; er-Ra'd, 13/43; en-Nahl, 16/84, 89; el-İsrâ 17/96; el-Hac 22/17, 78; el-Kasas 28/75; el-Ankebût, 29/52; el-Ahzâb, 33/55; Sebe, 34/47; Fussilet, 41/47, 53; el-Ahkâf, 46/8; el-Fetih, 48/28; Kâf, 50/21, 37; el-Mücâdele, 58/6; el-Bürûc, 85/9; el-Âdiyât, 100/7.

¹⁸ el-Bakara, 2/282

¹⁹ Hûd, 11/18; el-Mü'min 40/51.

²⁰ el-Bakara, 2/23, 133, 143, 282; Al-i İmrân, 3/99, 140; en-Nisâ, 4/69, 135; el-Mâide, 5/8, 44; el-En'âm, 6/144, 150; el-Hac, 22/78; en-Nûr, 24/4, 6, 13; ez-Zümer, 39/69; el-Hadîd, 57/19

²¹ el-Bakara, 2/140, 282, 283; el-Mâide, 5/106, 107, 108; el-En'âm, 6/19, 73; et-Tevbe, 9/64, 105; er-Ra'd, 13/9; el-Mü'minûn, 23/92; en-Nûr, 24/4, 6; es-Secde, 32/6; ez-Zümer, 39/46; ez-Zuhruf, 43/19; el-Haşr, 59/22; el-Cum'a, 62/8; et-Tegâbûn, 64/18; et-Talak, 65/2; el-Me'âric, 70/33.

²² Meryem, 19/37

²³ Hûd 11/103; el-İsrâ 17/78; el-Bürûc 85/3.

²⁴ Geniş bilgi için bkz. *Abdullah İbrâhîm Celğûm, El-Mu'cemu'l Müfehres eş-Şâmile li Elfâzi'l Kur'an'u'l Kerîm*, (Riyad: Merkezü Tefsîru ed-Dirâsetu'l Kur'âniyye, 2010), 1/682-685.

Terim anlamıyla “şehit”, Allah yolunda mücadele ederken öldürülen bir Müslüman, mümin anlamına gelmektedir.²⁵ Başka bir deyişle, Allah yolunda canını vermekten sakınmayarak şehitlik mertebesine ulaşan mümin kişi olarak tanımlanır. Bu kavram, İslam literatüründe önemli bir yere sahiptir. Örneğin, Hz. Peygamber'e kimlerin “Allah yolunda” kabul edileceği sorulduğunda, O da şu şekilde cevap vermiştir: Allah'ın kelamının en üstün olması gayesi ile mücadele eden kimse, Allah'ın yolundadır.”²⁶ Bu hadiste, Allah yolunda mücâdele eden kişinin şehitlik mertebesine ulaşacağı ifade edilmiştir.

Esasen, Allah yolunda hayatını kaybeden kişiye “şehit” denirken, Hz. Peygamber'in bazı hadisleri ışığında şehitlik kavramı zamanla genişletilmiştir. Bu genişletme ile boğulma, karın ağrısı, yanma gibi doğal afetler ve hastalıklar sonucu vefat eden müminler de şehit olarak kabul edilir.²⁷

Fahreddin er-Râzî, suda boğulma, hastalık gibi sebeplerle ölen kişilerin şehit olarak kabul edilmesini vurgulayan hadisleri dikkate alarak, Nisa sûresinin 69. âyeti bağlamında “Allah'a ve Peygamberine her kim itaat ederse, işte o kişiler, Allah'ın nimet verdiği peygamberler, doğru yolda olanlar, şehitler ve salihlerle birlikte olacaklardır. Onlar ne kadar da güzel dostlardır.”²⁸ âyette geçen “şühedâ” kelimesinin yalnızca Allah yolunda savaşarak canını feda edenlerle sınırlandırmaya gitmenin doğru olamayacağını belirtmiştir. O, Allah'ın dinine hizmet etmek için çaba harcayan ve toplumsal adaleti sağlamak adına gayret gösteren âlimlerin de bu tanıma dahil edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.²⁹

Şehitler şu şekilde sınıflandırılabilir:

a) *Dünya ve âhiret hükümleri açısından şehit* Allah yolunda savaş halinde iken gayrimüslimlerce ya öldürülen veya yaralı olarak savaş meydanında hayatını kaybeden kişilerdir. Böyle kişiler hem dünyada hem de âhirette şehitlik mertebesine ulaşmışlardır.

b) *Sadece dünya hükümleri açısından şehit* olan kişi, kalbi nifakla dolu olan ve Müslümanların yanında yer almasına rağmen düşman cenâhından öldürülen kişidir. Ayrıca, savaştan kaçarken veya dünyevî çıkarlar, ganimet elde etme amacıyla savaşırken hayatını kaybeden kişiler de yalnızca dünya hükümleri bakımından şehit sayılmaktadır. Bu kişiler, âhirette şehitlik mertebesine ulaşamayacaklardır çünkü eylemleri samimiyet ve ihlâsa dayanmamaktadır.

c) *Âhiret hükümleri açısından şehit* sayılan kişiler, savaş esnasında veya savaş haricinde haksız yere öldürülen ve önceki iki grup çerçevesinde değerlendirilmeyen kimselerdir. Bu kişiler, dünya hükümleri açısından şehit sayılmasalar da âhirette Allah katında şehit olarak kabul edilirler. Bu durum, özellikle mâsum bir şekilde öldürülen ve herhangi bir kötü niyet veya suç işlemeyen kişileri kapsar.³⁰

Şehitlerin cenaze işlemleri, İslâm'da özel bir yere sahiptir ve bu kişiler, Allah yolunda canlarını feda edenler olarak kabul edilir. Şehitlerin cenazeleri genellikle yıkanmaz ve kefenlenmez.³¹ Bunun nedeni, şehitlerin Allah katındaki yüksek makamıdır; onlar, diğer Müslümanların ölümünden farklı olarak, cennete doğrudan gidecekleri kabul edilen kişiler olarak değerlendirilirler. Bu sebeple, şehitlerin bedenlerinin korunması, doğal halleriyle toprağa verilmesi esastır. Ayrıca, şehitler hakkında yapılan rivayetlerde, Peygamber Efendimiz ve sahâbe, şehitlerin cenazelerini yıkamadan defnetmişlerdir. Şehitlerin bu özel uygulamaları, onların savaşta gösterdikleri fedakârlık ve Allah'a olan teslimiyetlerinin bir ifadesi olarak görülür. Ancak,

²⁵ Muhammed b. Mükerrrem b. Alî Ebu'l Fazl Cemâlüddîn İbn-i Manzûr, “*Lisanu'l Arab*”, 10 Cilt (Beyrut: Dâru Sadr, 1414), 242.

²⁶ Buhârî, Cihad, 15; Müslim, İmâre, 149-151.

²⁷ Müslim, İmâre, 165, İbn-i Mâce, Cihad, 17.

²⁸ en-Nisâ, 4/69.

²⁹ Ebû Ebdullah Muhammed b. Amr b. el-Hüseyin b. el-Hüseyin et-Teymiyye er-Râzî el-Melkab bi Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l Gayb-et-Tefsîru'l Kebîr* (Beyrut: Dâru İhyâu et-Türâs, 1420), 10/135.

³⁰ Fahrettin Attar, “Şehid”, 38/429-430.

³¹ Buhârî, Vudû, 67.

şehitlerin cenaze namazları kılınır, toplum onlara büyük bir saygı gösterir ve onlara Allah'ın rahmeti ve mağfireti dilenir. Bu uygulamalar, İslâm'da şehitliğin özel statüsünü vurgular ve şehitlerin, ölümden sonra da diğer insanlardan farklı bir muameleye tabi olduklarını gösterir.³²

Allah yolunda savaş halinde iken, gayrimüslimlerce öldürülen veya yaralı bir biçimde savaş alanında ölü bulunan kişiler, tam şehit ya da savaş şehidi olarak kabul edilir ve bunlar Allah'ın katında en yüksek makama ulaşan şehitlerdir. İslam hukukçuları, bu konuyla ilgili Kur'an âyetleri, hadisler, Peygamber Efendimiz'in özellikle Uhud şehitleriyle ilgili uygulamaları ve sahâbe görüşleri doğrultusunda şu sonuçlara ulaşmışlardır: Bu kategoriye giren şehitler yıkanmaz, çünkü onlar özel bir statüye sahiptirler. Şehidin kanlı elbisesi, kefen yerine geçer ve üzerinde bulunan elbise aynı zamanda bir onur sembolü ve ibadetle bağlantılı bir öge olarak kabul edilir. Dolayısıyla, üzerindeki kan temizlenmez; ancak kirli ve temiz olmayan diğer maddeler temizlenir.³³ Şehitte bulunan silah, kalkan, kılıç gibi eşyalar varsa, bunlar çıkarılır. Ayrıca, palto, ceket veya ayakkabı gibi kefen olmaya uygun olmayan eşyaların çıkarılmasından sonra, geri kalan giysi cesedin örtülmesine yetmiyorsa, kefeni sünnet ölçülerine uygun şekilde tamamlanır; fazla giysi varsa, bu fazla kısmı çıkarılır.³⁴

3. ELMALILI TEFSİRİNDE ŞEHİTLİK

Müminlere mallarıyla ve canlarıyla cihad etmeleri Kur'an'ın emirleri arasında yer alır. Bunun sonucunda şehitlik mertebesine ulaşmayı, dünyada bağışlanmayı ve âhirette ebedî kurtuluşu vaat eder. Bu bağlamda, şehitlik, müminler için yüce bir ödül olarak tanımlanır ve bu ödüllerin hem dünya hem de âhiret açısından büyük bir değer taşıdığına vurgu yapılır.³⁵ Şehitler, Allah katında yüksek bir mertebeye ulaşarak, ölümlerinin ardından ebedî huzur ve mutluluğa kavuşurlar.³⁶ Şehitlerin, Allah'a olan yakınlıkları sayesinde dünyada yaşadıkları korku ve endişelerden uzak kalacakları, bedenleri ölse de ruhlarının sonsuz bir yaşam sürdüğü ifade edilir.³⁷ Âhirette ise şehitlere, Allah'ın özel rahmetiyle cennette yüksek dereceler verileceği vurgulanır. Bu öğretiler, müminlere şehâdete ve Allah yolunda canlarını feda etmeye güçlü bir motivasyon kaynağı sunar. Konu bağlamında şu örneği vermek mümkündür: Halid b. Velid, Pers valilerine gönderdiği mektubunda onları teslim olmaya çağırırken, "Sizin dünyayı sevdiğiniz kadar ölümü seven bir toplulukla üzerinize yürürüz"³⁸ diyerek, şehâdete olan derin arzusunu ve şehitlik anlayışını açıkça dile getirmiştir. Bu söz, şehitliğin sadece bir ölüm değil, aynı zamanda yüksek bir erdem ve müminler için ulaşılması gereken yüce bir mertebe olduğunu vurgular.

Kur'an'da şehitliğin ehemmiyetini anlatan ve özendiren ilk âyet şu şekilde yer alır: "*Allah yolunda canını verenlere sakın ölümler demeyin. Bilakis onlar diridirler, lâkin siz idrak edemezsiniz.*"³⁹ Elmalılı Hamdi Yazır, âyetin tefsirinde, Allah yolunda öldürülenlerin gerçekte ölü olarak kabul edilmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca onların öldüğünü düşünerek üzüntüye kapılmamak gerektiğini ifade eder. Çünkü Allah, "bilakis onlar diridirler" (بَلْ أحياء) demektedir. Yazır, bu diriliğin, hakîki bir hayat olduğunu belirtmekle birlikte, bu hayatın insanların algılayabileceği bir şekilde hissedilemeyeceğini de dile getirmektedir. Yazır, şehitlerin hayatını anlatırken, onların yaşadığı hayatın "meşâiri zahire" aracılığıyla hissedilebilecek bir hayat olmadığına dikkatleri çeker. Yani, şehitlerin yaşadığı gerçek hayat, dışsal anlamda algılanabilir bir hayat değildir. Bu hayat, ruhânî bir hayat olup, maddî gözlemlerle tam olarak anlaşılabilecek bir durum değildir. Şehitlerin yaşadığı hakiki hayat, akıl ve mantıkla tam anlamıyla

³²Attar, "Şehid"38/430.

³³ Muhammed b. İsâ b. Ahmed b. Esbağ Ebû Abdullah b. el-Menâsif el-Ezdî El-Kurtûbî, *El-İncâd fî Ebvâbi'l Cihâd ve Tafşîli Ferâizuhû ve Sünenühû ve Zikrû Cümelû min Âdâbihî ve Levâhiku Ehkâmühû*, ed. Meşhûr b. Hasan Âl-i Süleyman vd. (yy.: Dâru'l İmâm Mâlik Müessetü er-Reyyân, 1431), 112.

³⁴ Attar, "Şehid", 38/429.

³⁵ es-Saff, 61/10-13.

³⁶ Tirmîzî, Fezâilu'l Cihâd, 25, 26.

³⁷ Âli İmrân, 3/172.

³⁸ *Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, Târîhu et-Taberî*, thk. Muhammed Ebu'l Fazl İbrâhim, 2.bs. (Mısır: Dâru'l Meârif, 1967), 3/346.

³⁹ el-Bakara, 2/154.

idrak edilemeyecek bir boyuta sahiptir. Bu nedenle, şehitlerin hayatının yalnızca “hissi yakîn” ile anlaşılabilceği belirtilir. Yani, bu hayata dair doğru anlayışa sahip olmak için sadece düşünce ve akıl değil, aynı zamanda manevi bir içsel his ve derin bir inanç gereklidir.⁴⁰

Müellif Hasan-ı Basrî’den bir alıntı yaparak şehitlerin Allah katında diri olduklarını ve rızıklarının ruhlarına arz edildiğini ve bu sayede ferahladıklarını söylemektedir. Konunun zihinlerde daha iyi oturması için “Onlar, sabah akşam ateşe gösterilirler. Kıyamet günü geldiğinde ise, ‘Firavun ehlini en şiddetli azaba sokun’ denecektir”⁴¹ âyetine yer verir. Onların sürekli olarak elem-ü vecâ ile derin bir acı çektiklerini söylemektedir. Buna mukâbil şehitlerin ise “*Allah yolunda can verenleri sakın ölü sanma bilakis onlar diridirler ve Rableri katında rızıklandıkları*”⁴² âyetin de ifade edildiği gibi ilâhî nimetlerle donatıldığına vurgu yapmaktadır.⁴³

Kanaatimize göre müellif, bu iki âyeti bir arada zikretmekle, şehitlerin durumunu ve onların Allah katındaki değerini vurgulamak istemektedir. İlk âyet, Firavun’un adamlarının sürekli olarak azap altında olacağını ifade ederken, şehitlerin durumunu zıt bir şekilde ele alır. Şehitlerin ölümünün bir anlamda bir acı ve felaket olmadığı, aksine onların Allah katında diri oldukları ve rızıklandıkları, her türlü sıkıntıdan ve elemenden uzak oldukları anlatılmaktadır.

İlk âyet, Firavun’un adamları hakkında dünyadaki acıların ve ıstırapların sürekli ve derin bir şekilde devam edeceğini ifade ederken, ikinci âyet, şehitlerin durumuna değinerek, Allah yolunda ölenlerin dünyadaki acıların ötesinde bir konumda olduklarını, Allah’ın onlara verdiği ilâhî nimetlerle donandıklarını ve gerçek anlamda yaşamaya devam ettiklerini belirtmektedir.

Müfessir Elmalılı, bu iki âyeti bir arada zikretmekle, şehitlerin dünyadaki ıstıraplarından farklı olarak Allah’ın onların ölümlerini kabul ederek onlara üstün bir yaşam verdiğini anlatmak istemiş olabilir. Şehitlerin diriliği, bir nevi Allah katındaki özel durumlarını ve onlara sağlanan rızıkları anlatır. Bu bağlamda müellif, şehitlerin durumunu, Allah’ın onları en güzel şekilde ödüllendirdiği, bunun da dünyadaki acıların çok ötesinde bir huzur ve mutluluk olduğunu ifade etmiş olabilir.

Elmalılı, bu âyette ruhların bedenden ayrı bir cevher olarak varlıklarını sürdürdüklerini ifade eden bir delil bulunduğunu belirtmektedir. Ona göre, ruhun varlığı ve devamlılığı, özellikle cumhûru sahâbe ve tâbiîn tarafından kabul edilen bir inançtır. Bu inanç, ölüm sonrası ruhun bedenle birleşmeden, kendi öz varlığını sürdüren bir nitelikte olduğu anlayışına dayanır. Yani, ruh ölüme rağmen varlığını korur ve hayatına devam eder. Bu görüş, İslâm düşüncesinde âhiret inancının temel taşlarından birini oluşturur ve şehitlerin ruhlarının, öldükten sonra da Allah katında diri olduklarını vurgulayan âyetle desteklenmektedir.⁴⁴

Anlayabildiğimiz kadarıyla eser sahibi, bu âyette şehitlerin Allah katındaki yüksek derecelerine işaret edildiğini ve onların âhiretteki yüce makamlarının vurgulandığını belirtmektedir. Şehitlerin, öldükten sonra Allah katında özel bir hayat sürdükleri ve O’nun rahmetinden nasiplendikleri ifade edilmektedir. Bu durum, şehitlerin hem dünyevî acılardan uzak bir yaşam sürdüklerini hem de âhiretteki ödülleriyle çok yüksek bir mertebeye yükseldiklerini gösterir. Bu anlayış, şehitlerin yalnızca dünya hayatında değil, ölümden sonra da Allah’ın özel rahmetine mazhar oldukları inancını güçlendirir. Bu şekilde, şehitlerin ölümden sonraki yaşamları, onların Allah katındaki özel statülerine ve ödülleriyle dair derin bir anlayışa işaret eder.

Yazır, İslâm’da âhiret inancının yalnızca dünya hayatı sonrası ile sınırlı olmadığını ifade ederek, âhiret hayatına dair daha ayrıntılı meselelerin de bulunduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda, kabir hayatı ve berzah âlemi gibi konuların da dikkate alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca, bu âyetin Bedir şehitlerine özel olarak nâzil olduğu yönünde bir görüş

⁴⁰ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 1/547.

⁴¹ el-Mümin, 40/46.

⁴² Âl-i İmrân, 3/169.

⁴³ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 1/547.

⁴⁴ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 1/547- 548.

bulunduğunu hatırlatarak ancak âyetin daha geniş bir anlam taşıdığı ve Bedir Savaşı'nın ardından kiblenin değişmesinden önceki döneme işaret ettiğinin söylenebileceğini belirtmektedir.⁴⁵

Bize göre müellif, şehitlerin ölümsüzlüğüne dair yaptığı istidlâli, İslâm'ın âhiret inancının bir temeli olarak değerlendirir ve bunun, insan ruhunun ölümden sonra da varlık ve devamlılık gösterdiğini vurgular. Bu bağlamda, şehitlerin ruhlarının Allah katında diri oldukları ve onlara her türlü dünya acılarından uzak, ebedî bir huzur verildiği düşüncesi, İslâm düşüncesinin temel esaslarından biri olarak ortaya çıkar. Müfessir, şehitlerin hem dünyada hem de âhirette özel bir statüye sahip olduklarını belirtir ve onların, Allah katındaki yüksek derecelerinin sadece ruhsal değil, manevi açıdan da bir yücelik taşıdığını ifade eder.

İslâm'da ruhun bedenden bağımsız bir cevher olarak varlık gösterdiği inancı, sadece şehitlerle ilgili değil, bütün müminlerin ölüm sonrası yaşama dair inançlarında temel bir yer tutar. Ruhun ölüme rağmen devam etmesi, insanın varoluşunun sadece bedensel değil, ruhsal bir düzleme sahip olduğunu gösterir. Elmalılı'nın istidlâliyle, şehitlerin ruhları bedensel ölümden sonra bile Allah katında yaşar ve bununla birlikte Allah'ın rahmetinden nasiplenirler. Bu noktada, şehitlerin ölümsüzlüğü, sadece dünyadaki acıların, zorlukların ve sıkıntıların sona ermesi değil, aynı zamanda ruhsal bir diriliğin, Allah'a yakınlık ve ebedî mutluluğa ulaşmanın sembolüdür.

Bunun yanı sıra, Elmalılı'nın bahsettiği üzere, bu âyetin ruhun ölümden sonra da varlık göstermesiyle ilgili bir istidlâl teşkil etmesi, tüm insanlık için âhiret hayatının bir gerçeklik olduğunu ve ölümün bir son değil, geçiş olduğunu açıklar. Ruhlar, bedenden ayrıldıklarında Allah katında varlıklarını sürdürürler ve Allah'ın rahmetinden, huzurundan faydalanırlar. Şehitlerin bu durumda özel bir yere sahip olmaları, sadece fiziksel ölümü değil, Allah yolunda canlarını feda etmelerini ve âhiretteki ödülleri de kapsar. Elmalılı'nın bu anlayışı, İslâm'ın âhirete ve öte dünyaya bakış açısını, bireysel bir inançtan çok, toplumsal bir değerler bütünü olarak görmeyi sağlar.

Ayrıca, Elmalılı, şehitlerin ölümsüzlüklerinin yalnızca ruhsal bir yaşama işaret etmediğini, aynı zamanda onların mücadelesinin bir anlamı olduğunu ve bu mücadelenin sonunda elde ettikleri ödülleri de manevi bir yücelik taşıdığını ifade eder. Şehitlik, sadece bir ölüm şekli değil, Allah'a inanmış ve O'nun yolunda hayatlarını feda etmiş bir topluluğun, ebedî mutluluğa ve Allah katında yüce derecelere ulaşmalarının ifadesidir.

Böylece, Elmalılı'nın şehitlerin ölümsüzlüğü üzerinden yaptığı bu çıkarsama, yalnızca şehitlerin özel bir konumda olduğunu değil, aynı zamanda tüm müminlerin ölüm sonrası hayatlarının değerini ve gerçeğini de gözler önüne serer. İslâm düşüncesinde âhiret inancı, ruhun varlık ve devamlılığını, ölümden sonra da bir anlam ifade etmesini, Allah'ın rahmetine kavuşmanın ve yüksek derecelere ulaşmanın önünü açar.

Kur'an âyetlerinin yanı sıra Hadislerde de şehitlik, İslâm'da büyük bir değer olarak özendirilmiştir. Hz. Peygamber şehitliği, Allah yolunda hayatını feda edenlerin kazandığı yüksek bir paye şeklinde tanımlamış ve müminleri bu yüce hedefe ulaşmaya teşvik etmiştir.⁴⁶ Bizzat kendisi "Allah'a yemin ederim ki, ashâbımla beraber olarak dağın eteğinde kalmayı (yani Uhud harbinde şehit olup onlarla defnedilmeyi) arzu ettim"⁴⁷ diyerek şehâdete olan özlemini dile getirmiştir. Bir diğer hadiste Hz. Peygamber şehitlerle ilgili şunu söylemiştir: Allah katında şehit altı özelliğe sahiptir:

- 1.) İlk damla kanı toprağa düştüğü anda Allah onun günahlarını affeder
- 2.) Ona iman elbisesi giydirilir
- 3.) Hûrilerle evlendirilir
- 4.) Cennetten bir kapı ona açılır

⁴⁵ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2/548.

⁴⁶ Müslim, İmâre, 165; İbn-i Mâce, Cihad, 17.

⁴⁷ Ebu'l Fidâ İsmâîl b. Amr b. Kesîr el-Kureşî el-Basrî İbn-i Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, thk. Abdullah b. Abdu'l Muhsin et-Türkî (by.: Dâru Hicr li-Tabâti ve'n-Neşr, 2003), 5/441.

5.) Kabir azabından korunur

6.) Kıyâmet gününün dehşetinden emin olur.⁴⁸

Bunların dışında birçok hadiste, şehitlerin âhiretteki ödülleri, özellikle cennetteki özel makamları vurgulanmış,⁴⁹ şehitliğin sadece savaşta hayatını kaybetmekle sınırlı olmadığı, Allah yolunda mücadele ve fedakârlıkla da kazanılabileceği bildirilmiştir.⁵⁰ Ayrıca, şehitlerin dünyada yaşadıkları zorlukların ve sıkıntıların, âhirette büyük bir mükâfatla karşılanacağı ifade edilerek, müminlere bu yolda sabırlı olmaları öğütlenmiştir.⁵¹

4. ŞEHİTLERİN AMELLERİNİN KARŞILIĞI VE ONLARA VERİLEN SONSUZ MÜKAFATLAR

Şehitler, Rablerinin dini için yaptıkları her türlü fedakârlık ve çabalarıyla Allah katında büyük değer kazanmışlardır. Onlar, O'nun dînini yaymak için çalışmışlar, çeşitli zulümlere ve işkencelere tabi tutulmuşlar, cihad alanlarında büyük mücadeleler vermişler ve nihayetinde hayatlarını kaybetmişlerdir. Yani, en kıymetli varlıkları olan canlarını, Allah'ın yolunda feda etmişlerdir. Şüphesiz, Cenâb-ı Hak bu fedakârlığı ve teslimiyeti boşuna bırakmayacak ve onlara sayısız ödüller sunacaktır. Şehitlik konusu ile yazılmış olan bazı makale ve kitaplar incelendikten aşağıdaki başlıklandırmalar tarafımızdan uygun görülmüştür:

4.1. Allah'ın Rahmeti ve Af Duygusu

Îlây-ı Kelîmetullah'ın izzeti ve yüceliği uğruna hayatını feda etmek, Allah'ın rahmetine ve bağışlamasına ulaşmaya vesîle olmaktadır. Bu rahmet ve mağfiret, maddi değerlerle ölçülemeyecek kadar büyüktür ve dünyadaki tüm nimetlerden daha üstün ve kıymetlidir. İşte bu nedenle Yüce Rabbimiz, bu gerçeği şu şekilde dile getirmektedir: *"Allah'ın yolunda öldürülürseniz veya başka bir biçimde hayatınızı kaybederseniz, iyi bilin ki Allah'ın mağfireti ve rahmeti, inkâr edenlerin dünya hayatında elde ettikleri tüm kazançlardan çok daha hayırlıdır."*⁵² Bu âyetin tefsirinde Elmalılı, Allah yolunda ölme ya da öldürülme durumunda bir başkasına değil dönüşün behemehâl Allah'a olacağını mükâfatında cezanın da ondan alınacağına değinmektedir. Bu hatırlatmaların müminler için cârî olduğunu bilvesile ifade etmektedir.⁵³

Hz. Peygamber'in hadislerinde şehidin Allah'ın rahmetinden sonsuz biçimde affedileceğine dair birçok hadis bulunmaktadır. Adamın biri Allah'ın Resûlü'ne şöyle bir soru yöneltti: "Ya Resulallah, Allah uğrunda öldürülürsem, günahlarımın tamamı affedilir mi?" Resûlullah şöyle cevap verdi: "Evet, eğer sabredersen, mükâfat bekleyerek, geri kaçmadan ve ileriye atılmaya istekli bir şekilde öldürülürsen." Ardından, aynı soruyu tekrar eden adama şöyle devam etti: "Evet, ancak borcun hariç, tüm günahların affedilecektir. Çünkü Cebrail bana bunu bildirdi!"⁵⁴

Âyetlerde ve Hz. Peygamber'in sözlü beyanlarında yer alan şehidler müjdeleyici ifadeler müminlerin şehâdete olan özlemlerini artırarak Allah yolunda seve seve şehit olmalarına sebep olmuştur.

4.2. İlâhî Rızka Nail Olmaları

Allah yolunda hayatlarını veren şehitler, İslâm'ın temel değerlerini savunmak gayesi ile canlarını veren, en yüce mertebeye ulaşan müminlerdir. Onlar Allah'ın katında devam eden bir yaşantıya sahiptirler, bu durum, Kur'an'ı Kerîm'in bir müjdesi olarak açıklanır. Şehitlerin ölmüş

⁴⁸ Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed el-Abesî el-Kûfî İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, thk. Sâd b. Nâsır b. Abdulazîz Ebû Habîb eş-Şezrî (Riyad: Dâru Kunûz İşbîliyye, 2010), 11/84.

⁴⁹ Buhârî, Cihad, 4.

⁵⁰ Ebû Dâvûd, Sünnet, 29; Tirmîzi, Diyât, 21.

⁵¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb İbn-i Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l Meâd fî Hedyi Hayru'l İbâd*, thk. Süleyman b. Abdillâh el-Amîr, vd. (Riyad, Beyrut: Dâru Atââtü'l İlm, Dâru İbn-i Hazm, 2019), 3/113.

⁵² Âli İmrân, 3/157.

⁵³ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2/1212.

⁵⁴ Müslim, İmaret 117; Muvatta, Cihad 31; Nesai, Cihad 32

sayılmayacakları, bilakis Allah'ın rahmetiyle diri oldukları, O'nun katında rızıklandıkları ve her türlü elemenden uzak oldukları bildirilir. Bu ilâhî gerçek, yalnızca şehitlerin kendi durumlarını değil, arkasından gelecek olan müminler için de bir güven ve huzur kaynağıdır. Çünkü şehitler, aralarındaki bağla birbirlerine moral verirken, Allah'ın onlara sunduğu nimetlerle sevincin doruklarına ulaşmaktadırlar. Bu manada, Kur'an'da bulunan şu âyetler, şehitlerin ölümü ve sonrası hakkında derin bir hikmeti ortaya koyar: *"Allah yolunda hayatını kaybedenleri sakın ölü zannetmeyin. Tam aksine, onlar diridirler; Allah'ın lütuf ve kereminden kendilerine verdiği nimetlerle sevinç içindedirler ve Rablerinin katında rızıklanıyorlardır. Onların peşi sıra gelecek ve henüz onlara katılmamış olan şehit kardeşlerine de hiçbir korku ve üzüntü olmadığı müjdesinin sevincini yaşamaktadırlar."*⁵⁵

Yazır, Âl-i İmrân 169-170 ayetlerinin tefsirinde, bu âyetlerin şehitlerin Allah katındaki durumunu açıklayan ve onların diriliğiyle ilgili önemli bilgiler sunan bir metin olduğunu belirtmektedir. Aynı zamanda, bu âyetlerle ilgili olarak birçok hadis de bulunduğunu ifade eder. Tefsirinde, özellikle Uhud şehitleri ve onların Allah katındaki durumuyla ilgili rivayetlere geniş yer vermektedir. İşte bu konuda Elmalılı'nın açıklamalarına dair öne çıkan bazı noktalar şöyledir:

Eserin müellifi, Ahmed b. Hanbel başta olmak üzere pek çok kişi tarafından rivayet edilen bir hadîs-i şerif'e atıfta bulunur. Hadiste, Uhud şehitlerinden Mus'ab b. Umeyr gibi Allah yolunda hayatını feda edenlerin ruhlarının, Allah tarafından özel bir şekilde muhafaza edildiği belirtilir. Bu hadise göre, şehitlerin ruhları yeşil kuşların karınlarında konaklar, cennet ırmaklarından içip meyvelerinden de yerler. Ayrıca, şehitler Arş'ın gölgesinde asılı bulunan altın kandillerde dinlenirler. Bu durum, şehitlerin Allah katındaki yüksek derecelerine ve onların huzur içinde olduklarına işaret eder.⁵⁶

Elmalılı bu hadîs-i şerif'in, şehitlerin âhiretteki huzurunu ve nimetlerle ödüllendirilmelerini detaylı şekilde açıklayan önemli bir rivayet olduğunu vurgular. Şehitler, dünyadaki sıkıntı ve acılardan sonra cennette büyük bir ödülle karşılaşır ve bu ödüller, Allah'ın rahmetinin ve lütuflarının bir tecellisidir. Bu rivayet, şehitlerin ruhlarının yaşamaya devam ettikleri ve Allah'ın onlara verdiği nimetlerle mutlu olduklarını gösterir. Müellif, aynı zamanda Câbir b. Abdullah'ın şehâdetle ilgili yaşadığı deneyimi de aktarmaktadır.⁵⁷ Câbir, babasının Uhud Savaşı'nda şehit olduğunu ve arkasında ailesi ve borç bıraktığını belirtir. Peygamber Efendimiz Câbir'e "seni üzgün görüyorum, ne oldu?" diye sorar. Câbir, babasının şehit olması ve geride borçlu kalması sebebiyle üzgün olduğunu ifade eder. Bunun üzerine Resûlullah ona şunları söyler

Allah, senin babanı hangi şekilde kabul etti, sana bunun müjdesini vereyim mi?" Câbir "Evet," diyerek cevaplandırdı. Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Allah, hiçbir kuluna perde olmadan doğrudan konuşmamıştır, ancak babanı diriltti ve ona şu şekilde seslendi: 'Ey kulum, benden istediğin neyse onu sana vereyim.' Bunun üzerine baban da 'Ya Rabbi, bana tekrar hayat ver, böylece senin yolunda bir kez daha şehit olmayı dilerim' dedi. Allah, 'Bir kez öldürülmüş olanı tekrar geri getiremem' buyurdu. Bunun üzerine baban, 'Ya Rabbi, o zaman geride kalanlara mesajımı ilet' dedi. Ardından bu âyet indirildi "⁵⁸

Elmalılı, bu rivayetin, şehitlerin Allah katındaki özel durumlarını daha da pekiştirdiğini belirtir. Câbir b. Abdullah'ın babasının ruhu, Allah'ın huzurunda bir başka şekilde dirilir ve onun dileği üzerine, geride kalanların da bu ilâhî lütfu bilmesi sağlanır. *"Allah uğrunda öldürülenlere ölü demeyin, aksine onlar diridirler."*⁵⁹ âyeti, işte bu durumu anlatmaktadır.

Müfessir Elmalılı, iki rivayet arasındaki ilişkiyi de ele alır. Şehitlerin âhiretteki durumuyla ilgili olarak rivayet edilen hadislerin hem birbirini desteklediğini hem de şehitlerin Allah katındaki yüksek mertebelerini farklı yönlerden açıkladığını ifade eder. Bu iki rivayet arasında

⁵⁵ Âl-i İmrân, 3/169-170.

⁵⁶ Ebû Dâvûd, Cihad, 27.

⁵⁷ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul: Matsis Matbaa Hizmetleri San. ve Tic. Ltd. Şti, 202, 2/215-217.

⁵⁸ Ebû Ömer Muhammed b. Hamd es-Suveyyânî, *es-Sîretü en-Nebeviye* (by.: Medâr el-Vatan, 2011), 269.

⁵⁹ Âl-i İmrân, 3/169-170.

çelişki olmadığını, her birinin farklı yönlerden şehitlerin durumuna ışık tuttuğunu belirtir. Uhud şehitleri ve diğer şehitlerin durumu, Allah'ın lütfuyla şekillenen ve sürekli bir diriliği ifade eden bir gerçekliktir.⁶⁰

Görüldüğü üzere merhum Elmalılı, bu âyetlerin tefsirini yaparken, şehitlerin Allah katındaki yüksek derecelerine ve Allah'ın onlara verdiği nimetlere geniş bir şekilde değinir. Şehitlerin ruhlarının huzur içinde Allah tarafından rızıklandırıldığını ve cennetteki ödülleri ne kadar büyük olduğunu detaylandırır. Aynı zamanda, şehitlerin dünyadaki mücadelelerinin ardından Allah'ın huzurunda sonsuz bir hayat sürdürüklerini ve geride kalanlara moral verdiklerini aktarır. Bu izahlar, müminlere, Allah yolunda canlarını feda edenlerin durumunun, sadece bir ölüm değil, çok daha büyük bir ödül ve ilâhî huzur olduğunu hatırlatır.

4.3. NİMET VERİLENLER ARASINDA YER ALMALARI

İslam, insanlara doğru yola sevk eden bir rehberdir ve bu yol, Allah'a ve Resûlüne inanmak, onların emirlerine uymaktan geçer. Allah'a ve O'nun peygamberine itaat etmek, sadece ferdî bir sorumluluk değil, yanı sıra Allah'ın lütuf ve rahmetine ulaşmanın da anahtarıdır. Bu itâat, müminleri yüce bir makama, değerli bir topluluğa, Allah'ın kendilerine ihsanda bulunmuş olduğu peygamberler, siddîkler, şehitler ve salih kişilerle bir araya getirir.⁶¹ Bu insanlar, Allah'ın rızasını kazanan ve O'nun yolunda en yüksek dereceleri elde eden kimselerdir. Onlarla birlikte olmak hem bu dünyada hem de âhirette en büyük nimetlere sahip olmayı sağlayan bir şeref kaynağıdır. İşte bu âyet, Allah'a ve Resûlüne itaat edenlerin ulaşacağı o yüksek dereceleri ve onlarla birlikte olmanın ne büyük bir onur olduğunu anlatan bir müjde sunmaktadır.

Her ne kadar müfessir Elmalılı Hamdi Yazır, bu âyetin tefsirinde doğrudan bir açıklama yapmamış olsa da⁶² âyetin şehitlere verilen yüce payeyi ve onların Allah katındaki özel durumunu gösteren büyük bir öneme sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu âyet, Allah'a ve Resûlüne itaat edenlerin, şehitler dahil olmak üzere peygamberler, siddîkler ve salih kişilerle birlikte olacağını müjdelemektedir. Şehitlerin, Allah yolunda canlarını feda etmeleri nedeniyle kazandıkları yüksek mertebe, bu âyetteki önemli yeriyle bir kez daha pekişmektedir. Onlar, sadece Allah'ın rızasını kazanmış değil, aynı zamanda O'nun rahmetine mazhar olmuş, âhiretteki en yüksek derecelere ulaşan kimselerdir. Bu âyet, şehitlerin Allah katındaki o özel yerlerini ve diğer iman ehliyle birlikte olmanın anlamını, müminlere güçlü bir şekilde hatırlatan bir hatırlatmadır.

4.4. Allah'ın Sözüne Yerine Getirenlerin Ödülleri Şehitlik ve Cennettir.

Şehitlik, Kur'an'da Müslümanın ulaşabileceği iki güzel sonuçtan bir tanesi olarak kabul edilmektedir⁶³ Bu yüksek makam, yalnızca Allah'a olan derin sevgi, fedakârlık ve bağlılıkla kazanılabilecek bir ödüldür. Bu fedakârlık, dünya hayatının geçici zevklerinden daha değerli olan, sonsuz nimetlere sahip cennetle mükâfatlandırılacaktır. Allah, canlarını ve mallarını O'nun yolunda harcayanlara vaat ettiği cennetle, onlara gerçek anlamda bir başarı ve kurtuluş sunar: *"Allah, müminlerden cennet mukâbilinde canlarını ve mallarını satın almıştır. Onlar, Allah yolunda savaşırlar, öldürür ve öldürülürler. Bu müjdelenen cennet, Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'an'da Allah'ın yerine getirmeyi üzerine aldığı kesin bir vaattir. Verdiği sözü Allah'tan daha iyi kim yerine getirebilir? Öyleyse, ey müminler, Allah ile gerçekleştirdiğiniz bu alışveriş nedeniyle sevinin. İşte bu, gerçekten büyük bir zafer ve kurtuluştur."*⁶⁴ Âyetin tefsiri bağlamında Elmalılı nüzûl sebebiyle ilgili olarak şöyle bir hadiseye yer verir: İkinci Akabe Biati sırasında Abdullah b. Revâha Hz. Peygamber'e hitâben şunu dedi: "Rabbim ve kendi nefsin için bizden arzu ettiğini şart olarak belirle." Hz. Peygamber ise şöyle cevap verdi: "Rabbim için dilediğim sadece O'na ibadet etmeniz ve hiçbir şeyi O'nun şeriki olarak görmemenizdir; kendimle ilgili olarak da beni, canlarınızı ve

⁶⁰ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2/1386-1387.

⁶¹ en-Nisâ, 4/69.

⁶² Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2/1386.

⁶³ et-Tevbe, 9/52.

⁶⁴ et-Tevbe, 9/111.

mallarınızı, bana karşı savunmak adına korumanızı şart koşuyorum.” Medineliler ise, “bunu yerine getirdiğimizde mükâfatımız ne olacak?” diye sordular. Hz. Peygamber “Cennet” diyerek cevap verdi. Medineliler, “böyle bir alışveriş oldukça kazançlıdır, zarar etmeyi de bozmayı kabul etmeyi”, dediler.⁶⁵

Bunun dışında bir başka hadiseye daha yer vermektedir. O da şu şekildedir: Hz. Peygamber bir gün bu âyeti okurken bir bedevî dinledi ve “bu söz kime aittir” diye sordu. Hz. Muhammed “Kelâmullah” şeklinde cevap verince bedevî, “vallahi kârı oldukça fazla olan bir alışveriş, biz bunu ne ikâle ederiz ne de istikâle (bozmadan her koşulda devam ettiririz)” dedi. Sonrasında gazaya çıktı ve şehit oldu.⁶⁶

Eser sahibi, bu âyetin tefsirine geniş bir şekilde yer vererek şu açıklamalarda bulunmuştur: “Kesinlikle, Allah Teâlâ'nın yaratmış olduğu canlılar ve rızık olsun diye lütfettiği mallar, başından sonuna O'nun mülküdür. Bu nedenle, Allah'ın bunları satın alarak mülkiyetine geçirmesi düşünülemez. Fatiha Sûresi'nde ‘Ancak sana ibâdet eder ve yine sadece senden yardım dileriz.’ şeklinde ifade edilen anlamda, burada Allah Teâlâ'nın kullarına büyük bir lütufla cihada ve ibâdete davetinin olduğu belirtilmiştir. Bunun gerçek anlamı şöyledir ki, Allah kullarına can ve mal vererek geçici bir kullanım hakkı tanımıştır. Böylece kulların, canları ve malları üzerinde sınırlı bir tasarruf hakkı söz konusudur. Ancak, eğer kullar bunları yalnızca kendi istekleri doğrultusunda harcarsa, Allah'ın kendilerine vermiş olduğu imkânları ve nimetleri, kendileri gibi fâni olan gayeler uğruna tüketenlerdir ve bundan hiçbir gerçek kazanç elde edemeyeceklerdir. Ölüm anında her şeyden mahrum kalacak ve büyük bir hüsrân azabıyla karşılaşacaklardır. Fakat, Allah'ın kendilerine vermiş olduğu can ve mal emanetlerini kendi mülkleri olarak görmeyip bu nimetleri Allah için ve O'nun emrine uygun bir şekilde kullanırlarsa, Allah onlara bunları heder etmeden, cennetle mükâfat verecek ve ebedî nimetlere kavuşturacaktır. Yani, geçici olan zevklerin Allah için feda edilmesi, karşılığında ebedî hayır ve menfaatlerin elde edilmesine vesile olacaktır. Geçici dünyadan çok, sürekli ve bâkî olan âhiret hayatı ön plana çıkacaktır. Bir mümin, Allah yolunda savaşır, canını verip malını infak ederse, yaptığı işler asla zâyi olmayacak, âhirette Allah'tan cennet kazanacak ve her türlü sıkıntıdan uzak, yalnızca nimetlerle dolu olan sonsuz bir saadet içinde yaşayacaktır. İşte böyle bir durumda bu dünya ile âhiret, geçici olanla ebedi olan birbirinden farklı iki boyut olup, insanın bu dünyadaki geçici hayatını âhiretteki nihayetsiz hayatla tebdil etme fırsatını Allah, kuluna bırakmıştır. Bu değişim ve takas durumu, kulun seçim ve rızasına bağlı olduğundan, Allah bu durumu sembolik bir alışveriş gibi ifade etmiştir. Gerçekte ise, kulun malı ve canı da karşılığında lütfedilen cennet de her şey Allah'ın mülküdür. Aslına bakılırsa Allah, kendisine ait olan mülkünü yine kendi mülküyle değiştirecektir.”⁶⁷

Elmalılı, burada Allah'ın insanlara verdiği can ve malların, aslında Allah'a ait olduğunu vurgulamaktadır. İnsanlar, bu nimetleri geçici olarak kullanabilirler, ancak Allah yolunda harcadıkları takdirde, bunlar boşa gitmeyecek ve karşılığında âhirette ebedi mutluluk olan cenneti kazanacaklardır. Bu durum, bir tür “alışveriş” gibi sembolik bir dil ile ifade edilmiştir; çünkü aslında hem kulun canı ve malı hem de verilen cennet, Allah'ın mülküdür. Kul, Allah'ın yolunda bu nimetleri harcayarak, geçici dünyadaki lezzetleri ebedi hayırlarla değiştirir. Sonuç olarak, bu işleme kulun irâdesiyle katılmasında Allah, kuluna büyük bir lütf göstermekte ve ona sonsuz ödüller vadetmektedir.

Kur'an'da şehitliğe özendiren bir diğer âyette şu şekilde yer almaktadır: “Müminler arasında öyle kahramanlar vardır ki, Allah'a verdikleri ahde her zaman sadık kalmışlardır. Onların içlerinden bazıları, sözlerinin gereğini yerine getirip O'nun yolunda canlarını feda etmiş, bazıları ise sıralarını beklemektedir. Onlar, verdikleri sözü asla bozmamışlardır.”⁶⁸ Tefsir kaynaklarında bu

⁶⁵ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 4/2621-2622.

⁶⁶ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 4/2621.

⁶⁷ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 4/2622-2623.

⁶⁸ el-Ahzâb, 33/23.

âyetin nüzûlünün Uhud savaşında şehit olan Hamza bin Abdulmuttalib ve beraberindeki şehitlerle ilgili olduğu bilgisi yer almaktadır. İbn Abbas, “sözünü yerine getirenlerden” ifadesiyle, Hamza bin Abdulmuttalib ve onunla şehit olan Enes bin Nadr ve arkadaşlarını kastetmektedir.⁶⁹

Hümejd, Enes bin Malik'ten naklen şunu rivayet etmektedir: Amcası Enes bin Nadr, Bedir savaşına katılamamış ve bu durum kendisini derinden üzmüştü. Bedir'den dönerken, Hz. Peygamber'e “ilk savaşa katılamadım, ancak Allah'a yemin olsun ki, bir sonraki savaşa katılma fırsatı doğarsa, ne yapacağımı herkese göstereceğim” demişti. Uhud savaşı esnasında bazı Müslümanlar geri çekilirken, Enes bin Nadr dua etti ve “Allah'ım, bu durumu yapanlardan ben beriyim” diyerek kılıcını kuşanıp savaşa katıldı. Savaş sırasında şehit oldu ve Enes bin Malik, amcasını yaklaşık seksen yara ile şehit olarak buldu. O kadar ağır yaralanmıştı ki, kendisini tanımakta güçlük çektiler.⁷⁰

Yine kaynaklarda bu âyetin nüzûlü bağlamında Enes b. Nadr'ın Bedir savaşına katılamadığından dolayı büyük bir üzüntü duyduğu ve gelip Allah Resûlüne üzüntüsünü “Allah'a yemin ederim ki, eğer Allah bana bir savaşta katılma fırsatı verirse, ne yapacağımı herkese göstereceğim” şeklinde ifade ettiği anlatılmaktadır. Beklediği gün geldiğinde yani Uhud'da kısa bir müddet yaşanan kaotik durumdan dolayı bazı Müslümanlar geri çekilirken, Enes bin Nadr şöyle dua etti: “Allah'ım, ben müşriklerin getirdiği durumdan ve bu durumda Müslümanların yaptıklarından beriyim.” Sonra kılıcını kuşanıp savaşa katıldı. O sırada Sa'd bin Muaz ona rastladı ve Enes bin Nadr, “Allah'a yemin ederim ki, ben Uhud'un eteklerinden cennetin kokusunu alıyorum.” dedi. Enes bin Malik, Enes b. Nadr'ın durumunu şöyle anlattı: “Onu şehit edilmiş olarak bulduk, vücudunda sekseni aşkın yara vardı: kılıç darbeleri, mızrak saplamaları ve ok darbeleri bedenini o kadar tahrip etmişti ki onu ancak kardeşi parmak izlerinden tanıdı yaşınmış bu hadise üzerine bu âyet nazil oldu.⁷¹

Merhum Hamdi Yazır bu âyet bağlamında Ashâb-ı Kirâm'dan bazı zevâtın Hz. Peygamber'le herhangi bir savaşta bulunmaları halinde sebat etmek suretiyle şehit oluncaya kadar savaşmayı nezrettiklerini söylemektedir. Bunların Osman b. Affân, Talha b. Ubeydullah, Said b. Zeyd b. Amr b. Fudâyl, Hamza, Musab b. Umeyr ve Enes b. Nadr ve bunların dışında bazı isimlerin olduğunu söylemektedir. Bir sonraki âyette ise Allah, sözlerinde sâdık olanları mükâfatlandıracağını, münafıklara ise dilerse azap vereceğini veya tevbe nasip ederek onların tevbesini kabul edeceğini bildiriyor.⁷²

4.5. Cihâd Edenlerin Üstünlüğü ve Şehitlik Ödülü

Allah yolunda canları ve mallarıyla savaşıp, mücadele eden müminler, herhangi bir mazeret olmaksızın savaştan geri kalanlardan daha yüksek bir derecede tutulmuştur. Bu üstünlük, sadece dünyevî değil, ahlâkî ve manevî bir değer taşır. Allah, cihâd edenleri daha büyük bir mükâfatla ödüllendirirken, bu mükâfatın en yüce mertebesinin şehitlik olduğunu ifade eder. Şehitlik, yalnızca bu dünyada değil, âhirette de büyük bir ödül ve yüksek bir makam anlamına gelir. Allah, cihâda katılmayanlarla, canlarını feda edenleri derecelerinde ayırarak, bu yolda gösterilen fedakârlığı ve azmi en yüksek ödüllerle taçlandırır. Bu durum âyette şöyle anlatılır: “Hastalık, körlük, topallık gibi geçerli bir sebebi olmaksızın savaştan geri kalan müminlerle, malları ve canlarıyla Allah yolunda mücadele edenler elbette eşit değildir. Allah, malları ve canlarıyla savaşanları, herhangi bir sebeple savaştan geri kalanlardan derece bakımından daha üstün kılmıştır. Her ne kadar Allah her birine en güzel yer olan cenneti vaat etse de Allah cihâd

⁶⁹ Ebû'l-Hasan Ali b. Ahmed b. Muhammed En-Nisaburi El-Vâhidi, *Tefsîru'l Besît*, thk. heyet, İmâdetu'l Bahsu'l İlmiyye h.1430, 18/218.

⁷⁰ Ebu'l Hüseyin Ali b. Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Vâhidî en-Nîsâbüri, *et-Tefsîru'l Besît*, thk. Muhammed b. Suûd, (yy.: İmâdetu'l el-Bahsu'l İlmi, 1430), 18/218.

⁷¹ Ebû İshâk Ahmed b. İbrâhim es-Sa'lebî, *Tefsîr*, thk. Selahaddin b. Sâlim b. Saîd b. Osman vd. (Cidde: Dâru et-Tefsîr, 2010), 21/373-374.

⁷² el-Ahzâb, 33/24.

edenleri, mücadeleye katılmaktan kaçanlara göre çok büyük bir mükâfatla daha yüksek bir derecede tutmuştur.”⁷³

Yazır, malları ve canlarıyla Allah yolunda cihad edenlerin, savaştan geri kalanlarla eşit olmadığını ifade ettikten sonra, Allah'ın cihâd edenleri, oturanlara derece itibarıyla üstün tuttuğunu beyan etmektedir. Müellif, cihâd edenlerin, harbe katılmayanlara göre daha yüksek derecelere sahip olduklarını belirtirken, bununla birlikte Allah'ın her iki gruba da Cennet'i vaat ettiğini ve buna rağmen cihâd edenlerin daha yüksek bir ödüle layık olduğunu vurgular. Bu durum, Allah'ın cihâd edenlere, savaştan geri kalanlara göre daha büyük bir ödül sunduğu gerçeğini ortaya koyar. Ancak her iki grup da doğru inanç ve samimi niyetlere sahip olup, cennet gibi en güzel mükâfatla ödüllendirilecektir. Yine de cihâd edenler, Allah tarafından daha yüksek bir ecirle ödüllendirilmiştir ve bu ödül, sadece bir derece fazlalığıyla sınırlı değildir; Allah'ın rahmetinin ve mağfiretinin geniş bir şekilde her dereceye yansıdığı bir ödül sistemidir. Bu yüksek ödüller, cihâd edenlerin geçmişteki günahlarının affedilmesine de vesile olacaktır. Çünkü Allah, mağfiret eden ve merhametli olandır.⁷⁴

Müfessir, cihâd edenlerin üstünlüğünü ve Allah'ın bu kişilere vaat ettiği ödülleri vurgularken, cihâdın sadece fiziksel bir mücadele olmadığını, aynı zamanda samimi bir niyet ve yüksek bir iman gerektirdiğini ifade etmektedir. Yazır'ın belirttiği üzere, Allah, cihâd edenleri savaştan geri kalanlardan daha yüksek derecelerle ödüllendirirken, her iki gruba da en güzel ödül olan Cennet'i vaat etmektedir. Ancak, cihâd edenler, özellikle canlarını Allah yolunda feda edenler, yani şehitler, bu ödüle yalnızca katılmakla kalmazlar, aynı zamanda Allah'ın rahmeti ve mağfireti sayesinde, geçmiş günahlarının affedilmesi ve daha büyük bir mükâfata erişme fırsatı bulurlar. Bu anlamda, Elmalılı Hamdi Yazır'ın bu yaklaşımı, şehitliğin ve cihâdın, Allah'ın yüksek dereceleriyle ödüllendirilen birer içsel ve dışsal mücadelenin simgesi olduğunu gösterir. Şehitlik, bu mücadelenin zirvesi olarak, Allah'ın sonsuz rahmetine ve mağfiretine daha yakın olmayı sağlayan yüce bir mertebedir.

SONUÇ

Elmalılı Hamdi Yazır'ın tefsirinde şehitlik konusuna bakışı başlıklı makalede, şehitlik kavramının İslam düşüncesindeki derinliği, özellikle Kur'an ve hadislerdeki yeri, Elmalılı Hamdi Yazır'ın yorumlarıyla ele alınmıştır. Şehitliğin kapsamı genişletilerek, müminlerin bu kavramı sadece savaşla özdeşleştirmemesi gerektiği anlaşılmaktadır. Bu anlamda şehitliğin hem dünya hem de âhiret boyutuyla Allah'ın rızasını elde etmek için önemli bir kavram olduğu görülmüştür. Bu çerçevede, şehitlik kavramının hem dünyadaki hem de âhiretteki anlamının, sadece bireysel bir fedakârlık olarak değil, aynı zamanda toplumsal ve manevi bir olgu şeklinde de anlaşıldığı bilgisine ulaşılmıştır.

Şehitlik, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde saygı gören, dini ve ahlaki değeri yüksek bir mertebe olarak kabul edilmektedir. İslam inancına göre şehitlik, Allah yolunda verilen mücadelenin ve dine olan bağlılığın bir sonucu olup, bu uğurda hayatını kaybeden kimseler en yüce statülerden biriyle onurlandırılır. Dünyadaki uygulamalarda şehitler, özel defin usulleriyle gömülerek bu kutsal konumları simgesel olarak da vurgulanır. Tüm bunlar, şehitliğin yalnızca uhrevi bir anlam taşımadığını, aynı zamanda toplumsal hafızada derin bir iz bırakan onurlu bir kimlik olarak değerlendirildiği sonucuna götürmektedir.

Kur'an ve hadislerde şehitlik, sadece dinin savunulması değil, aynı zamanda Allah'a karşı derin bir bağlılık ve teslîmiyetin ifadesi olarak övülmüştür. Kur'an, şehitlerin üstün bir makama sahip olduklarını ve onların Allah katındaki ödüllерinin büyük olduğunu belirtir. Elmalılı Hamdi Yazır, Kur'an'daki bu öğretilerin, müminleri Allah yolunda mücadele etmeye ve gerektiğinde canlarını feda etmeye teşvik ettiğini ifade etmiştir. Şehitliğin ödülleri ise hem manevi hem de maddî anlamda büyük bir değer taşır. Kur'an'ın ve hadislerin, şehitliği özendirici mesajlar verdiği sonucuna ulaşılmıştır.

⁷³ en-Nisâ, 4/95.

⁷⁴ Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, 2/1435-1436.

Elmalılı Hamdi Yazır'ın şehitlik anlayışı, sadece dünyevî bir kaybı değil, Allah katında en yüce mertebelerden birine erişmeyi ifade eder. Ona göre şehitler, Allah yolunda verdikleri mücadele ve sadâkatlerinin bir karşılığı olarak, Allah'ın rahmetine, affına ve cennetine mazhar olurlar. Şehitlik, Elmalılı'nın yorumunda hem ruhsal bir arınmayı hem de Allah'a yakınlaşmayı simgeler. Şehitlerin cennetteki yeri, dünyevî hiçbir ödülle ölçülemeyecek kadar yüce ve özeldir. Elmalılı, Allah'ın rahmetinin enginliğini vurgulayarak, şehitliğin bu rahmete erişmenin en büyük vesilelerinden biri olduğunu ifade eder. Bu yönüyle şehitlik, Allah'ın rızasına ulaşma, sonsuz huzura kavuşma ve ilahî mükafatla onurlanma yoludur.

KAYNAKÇA

- Attar, Fahrettin. "Şehit". 38/429. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.
- Celğûm, Abdullah b. İbrâhîm. *El-Mu'cemu'l Müfehres eş-Şâmîle li Elfâzî'l Kur'an'u'l Kerîm*. 2 Cilt. Riyad: Merkezü Tefsîru ed-Dirâsetu'l Kur'âniyye, 1. Basım, 2010.
- Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî. *Târîhu et-Taberî*. 346. 3. Mısır: Dâru'l Meârif, 2. Basım, 1967.
- Ebû Ebdullah Muhammed b. Amr b. el-Hüseyin b. el-Hüseyin et-Teymiyye er-Râzî el-Melkab Bi Fahrüddîn er-Râzî. *Mefâtihu'l Ğayb-et-Tefsîru'l Kebîr*. 10/135. Beyrut: Dâru İhyâu et-Türâs, 3. Basım, 1420.
- Ebû İshâk Ahmed b. İbrâhîm es-Sa'lebî. *Tefsîrû es-Sa'lebî*. 33 Cilt. Cidde: Dâru et-Tefsîr, 1. Basım, 2010.
- Ebu'l Hüseyin Ali b. Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Vâhidî en-Nîsâbüri. *et-Tefsîru'l Besît*. 18/218. yy.: İmâdetu'l el-Bahsu'l İlmî, 1. Basım, 1430.
- Ebü'l-Hasan Ali b. Ahmed b. Muhammed El-Vâhidî, *Tefsîru'l Besît*, thk, heyet, İmâdetu'l Bahsu'l İlmîyye h.1430
- Halil b. Ahmed, Ebû Abdurrahmân Amr b. Temîm el-Ferâhidî el-Basrî. *Kitâbu'l Ayn*. thk. Mehdî el-Mahzûmî, vd. 3/398. Dâru Mektebetü el-Hilâl, 1. Basım, ts.
- İbn-i Dureyd, Ebû Bekr Muhammed b. Hüseyin el-Ezdî. *Cemheretu el-Lüga*. thk. Remzi Münîr Ba'albakî. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l İlm lil Melâyîn, 1. Basım, 1987.
- İbn-i Ebî Şeybe, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed el-Abesî el-Kûfî. *Musannef*. thk. Sâd b. Nâsır b. Abdulazîz Ebû Habîb eş-Şezrî. 20 Cilt. Riyad: Dâru Kunûz Şebîliyye, 1. Basım, 2010.
- İbn-i Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb. *Zâdü'l Meâd fî Hedyi Hayru'l İbâd*. thk. Süleyman b. Abdillâh el-Amîr, vd. 7 Cilt. Riyad, Beyrut: Dâru Atââtü'l İlm, Dâru İbn-i Hazm, 3. Basım, 2019.
- İbn-i Kesîr, Ebu'l Fidâ İsmâîl b. Amr b. Kesîr el-Kureşî el-Basrî. *el-Bidâye ve'n-Nihâye*. thk. Abdullah b. Abdu'l Muhsin et-Türkî. 21 Cilt. by.: Dâru Hicr li-Tabâti ve'n-Neşr, 1. Basım, 2003.
- İbn-i Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem b. Alî Ebu'l Fazl Cemâlüddîn. "Lisanu'l Arab". 3/242. Beyrut: Dâru Sadr, 3. Basım, 1414.
- El-Kurtûbî, Muhammed b. İsâ b. Ahmed b. Esbağ Ebû Abdullah b. el-Menâsîf el-Ezdî. *El-İncâd fî Ebvâbi'l Cihâd ve Tafsihi Ferâizuhû ve Sünenühû ve Zikrû Cümeli min Âdâbihî ve Levâhiku Ehkâmühû*. thk. Meşhûr b. Hasan Âl-i Süleyman vd. yy.: Dâru'l İmâm Mâlik Müessetü er-Reyyân, 1431.
- Mustafa Bilgin. "Hak Dini Kur'an Dili". *Hak Dini Kur'an Dili*. 15/153. İstanbul, 1997.
- Mustafa Özel. "Elmalılı'nın Tefsir Metodolojisi". *Diyanet İlmi Dergi* 51/3 (2015), 34.
- Okumuş, Mesut. "Büyük Kur'an Mütefekkeri Elmalılı M. Hamdi Yazır". *Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın Hayatı İlmî Kişiliği ve Eserleri*. 7-30. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1. Basım, 2017.

Suveyyânî, Ebû Ömer Muhammed b. Hamd es-. *es-Sîretü en-Nabeviyye*. 1 Cilt. by.: Medâr el-Vatan, 1. Basım, 2011.

Yavuz, Yusuf Şevki. "Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır". *Elmalılı Muhammed Hamdi* (TĐV Yayınları). C. 11. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Eser Kitabevi, 547.-548. Basım, 1971.

STRUCTURED ABSTRACT

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır is one of the important scholars in Islamic thought, particularly known for his in-depth interpretations in the field of Quranic exegesis. His interpretations of the concept of martyrdom also reflect his deep understanding in this area. Yazır goes beyond the traditional definition of martyrdom, which is typically understood as someone who sacrifices their life in battle. He connects martyrdom not only to physical death but also to faith, submission, and the struggle in the path of Allah. According to Yazır, martyrdom is not limited to those who die in battle but can also be attained by believers who are deeply devoted to Allah and who endure all kinds of hardships in this cause.

When explaining martyrdom, Yazır particularly draws attention to the high ranks and rewards Allah has promised to martyrs in the afterlife, interpreting relevant Quranic verses in depth. He emphasizes that martyrs are not only rewarded with high positions in Paradise but are also closer to Allah's mercy and forgiveness. Through these interpretations, Yazır suggests that martyrdom is not just an individual reward but also a concept that carries societal responsibility. He views martyrdom as a symbol of faithfulness to Islam and a representation of the sanctity of the struggle made in that cause.

There are many Quranic verses related to martyrdom. When Yazır addresses these verses, he emphasizes the life after death of martyrs. For instance, the verse "Those who are killed in the way of Allah are not dead; indeed, they are alive" (Aal-e Imran, 169) indicates that martyrs do not die in the literal sense but are elevated to a higher status with Allah. Yazır explains that this verse shows that martyrs are not truly dead; rather, their life continues with Allah. This signifies that the rewards martyrs receive far surpass the rewards of worldly achievements. They are closer to Allah's mercy and are greatly rewarded for their patience in enduring life's hardships.

Yazır points out that martyrdom is not limited to those who give their lives in battle. Martyrdom is not always associated with physical death but also with one's loyalty and submission to Allah. Anyone who endures hardships, maintains their faith, and faces difficulties with patience in the path of Allah can be considered a martyr. Therefore, martyrdom is not confined to the battlefield but is linked to the nobility of serving Allah and Islam in every aspect of life. In this way, Yazır broadens the concept of martyrdom, emphasizing that people can attain the status of martyrdom not only through war but also by serving Islam in all aspects of life.

Elmalılı Hamdi Yazır sees martyrdom as a symbol of faith and loyalty to Allah, while also highlighting the societal responsibility it entails. Martyrdom represents the dedication of believers to Islam, their loyalty, and the sanctity of the struggles they endure for this cause. Thus, martyrdom is not just an individual reward but also an indication of a collective responsibility and the pursuit of a shared goal. Yazır stresses that martyrdom has an important place in the societal context and emphasizes that believers should view this concept as both an individual and societal value.

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır's understanding of martyrdom goes beyond being merely a concept. He views martyrdom as a symbol of deep submission, loyalty, and strength of faith to Allah. This understanding reveals the nobility of the struggle believers engage in not only in war but also in every aspect of life to serve the cause of Allah. Martyrdom, beyond being an individual reward, carries a profound societal responsibility and is a concept full of meaning in serving Islam and being devoted to Allah. Yazır's interpretation of martyrdom provides a broader perspective on understanding the fundamental principles of Islam and conveys the message that believers should serve Islam with sincere devotion.